

A zombi ISDS

Az államok elleni pereskedést lehetővé tevő nagyvállalati előjogok ICS-ként tovább élnek

(The zombie ISDS. Rebranded as ICS, rights for corporations to sue states refuse to die)

Kiadták: Corporate Europe Observatory (CEO), Association Internationale de Techniciens, Experts et Chercheurs (AITEC), Attac Austria, Campact, ClientEarth, Ecologistas en acción, Forum Umwelt & Entwicklung, Instytut Globalnej Odpowiedzialności (IGO), PowerShift, Seattle to Brussels Network (S2B), Traidcraft, Transnational Institute (TNI), Umanotera, War on Want, Védegylet, Vrijdschrift, 11.11.11.

2016. március

Vezetői kivonat

Az utóbbi két év folyamán egy egész Európára kiterjedő, példa nélküli nyilvános vita tartotta izgalomban a politikusokat és a médiát, amely a nemzetközi kereskedelmi szerződéseknek egy olyan elemével összefüggésben bontakozott ki, amely korábban ismeretlen volt. A vita tárgyát az ún. ISDS, a befektetők és az államok közötti jogi rendezés rendszere képezte.

Az ISDS a nemzetközi szerződések ezreiben szerepel. Ez a szerződés-elem lehetővé teszi, hogy a vállalatok bepereljék a kormányokat, ha azok olyan változtatásokat eszközölnék politikájukban, amelyekről a vállalatok úgy vélik: kedvezőtlen hatást gyakorolnak a profitjukra – még akkor is, ha a változtatásokat közegészségügyi vagy környezetvédelmi szempontok indokolják. Ezek a peres eljárások megkerülik a helyi bíróságokat és nemzetközi választott bírókra bízják a döntést. Ezen választott bíróságok három magánjogászból állnak, akik eldöntik, hogy a profitok, vagy a közérdekek fontosabbak. A világon mindenütt, a „Befektető Kontra Állam” ügyekben eljáró döntőbírók az adófizetőktől behajtott dollármilliárdokat vállalatóriásoknak ítélték oda – sok esetben a közérdeket szolgáló rendszabályok foganatosítása miatti kártérítés címén.

Amikor az Európai Bizottság azt javasolta, hogy ezt a nagyvállalati érdekeket védő igen hatékony jogi eljárást fel kell venni az Egyesült Államokkal folytatott TTIP kereskedelmi tárgyalások (TTIP = Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség) napirendjére, ez erős ellenállást váltott ki: egy 150 ezer fős online konzultáció során 97% feletti volt az elutasítások aránya az ilyen nagyvállalati

előjogokkal szemben. Az Európai Unió tagállamaiban és az Európai Parlamentben tetőfokára hágott az ISDS kritikája, amely Cecilia Malmström, az EU kereskedelmi főbiztosa szerint „a legmérgezőbb hatású betűszóvá” vált Európában.

Az ISDS által kiváltott óriási ellenállást megkerülendő, az Európai Bizottság egy új címkét választott, amikor 2015 őszén egy revideált javaslatot tett közzé az EU valamennyi folyamatban lévő és jövőbeli befektetési tárgyalásához, ideértve a TTIP-et is. A 'rég' ISDS rendszer helyett a Bizottság egy 'új' és állítólag független rendszert ígért, amelyről feltételezi, hogy megvédi a kormányok szabályozói jogait. Ez lenne „A Befektetési Bírósági Rendszer” (ICS = Investment Court System).

A jelen beszámolóban foglalt elemzés rámutat, hogy a javasolt ICS nem számol le az ISDS-sel. Éppen ellenkezőleg: vállalatok ezreit ruházná fel olyan jogokkal, amelyek segítségével azok megkerülhetik a nemzeti jogrendszereket és párhuzamos választott bíróságok elé citálhatják a kormányokat, ha a törvények és szabályozások gyengítik a vállalatok pénzteremtési képességeit. Kikövezné az utat ahhoz, hogy az adófizetőktől beszedett milliárdok a nagyvállalatokhoz kerüljenek. Megnyirbálhatná az embereket és a bolygót egyaránt védő, kívánatos állami intézkedéseket. Ráadásul azzal fenyeget, hogy az EU tagállamait örökre bezárja az ISDS rezsim igazságtalanságainak béklyójába.

Dióhéjban: a javasolt 'új' ICS nem más, mint a már halott ISDS felélesztése. Ez a zombi ISDS.

Legfontosabb megállapításaink:

1. **A „befektető kontra állam” esetek száma és a bennük foglalt pénzek összege ugrásszerűen emelkedett a legutóbbi két évtizedben:** a beruházó kontra állam típusú keresetek száma az 1995-ben ismert összesen háromról a 2016 januárjában ismert közel 700-ra emelkedett. És 2015-ben született egy abszolút rekord: 70 új befektetői bírósági kereset. Az egyes országokkal szembeni kártérítési keresetek pénzüsszege is drámai növekedést mutat: egy ország esetében a kifizetett kártérítési összeg elérte az elképesztő 50 milliárd USA dollárt. A pénzek fő kedvezményezettjei pedig nagyvállalatok és dúsgazdag egyének.
2. **A legutóbbi két évtized folyamán milliárd dolláros értékről szóló kereseteket nyújtottak be a beruházók a vállalati profitértékekben keletkezett állítólagos károk miatt, amelyekért az egyes országok törvényeit és a kormányok intézkedéseit okolták.** Minden kontinens országát érte felelősségre vonás a levegőtisztaságot védő törvények, a mérgező vegyszerek környezetbe juttatása, a diszkriminatív politika, a pénzügyi stabilitást védő rendszabályok, a szennyező bányászati projektekkel szembeni korlátozások stb. miatt. Például az EU tagországai elleni keresetek 60%-a a környezetvédelemmel függ össze. Egy jogász, aki ilyen ügyekben az alperes országok védőjének szerepét látta el, a perek jogi alapját – a nemzetközi befektetési egyezményeket – „jogi pusztító fegyvereknek” nevezte.
3. **Az EU 'új' (ICS-re átkeresztelt) ISDS modellje ugyanolyan veszélyes a demokráciára, a közérdekekre és a közpénzekre, mint az EU és Szingapúr között létrejött egyezményben meglévő 'rég' modell** például. Egyes eljárási javítások (a döntőbírák továbbfejlesztett kiválasztási eljárása, erősebb etikai szabályok és egy fellebbviteli bíróság bevezetése) kivételével az átcímkezett verzió lényegében ugyanazokat a beruházói előjogokat tartalmazza, gyakran az EU és Szingapúr szerződésstervezet szövegével teljesen azonos megfogalmazásban.
4. **Az új EU javaslatban is kínálkozna lehetőség az emberek egészségét, a környezetet és más közérdekeket védő, nem diszkriminatív és törvényes intézkedésekkel szembeni beruházói keresetek benyújtására,** mivel a javaslat ugyanazokat a kiterjedt beruházói jogokat tartalmazza, mint amelyekre az olyan vállalatok támaszkodnak, mint a Philip Morris (amely beperelte Uruguayt a dohányzás-ellenes rendszabályok miatt) és a TransCanada (amely bejelentette, hogy 15 milliárd USA dollárra fogja beperelni az USA-t, mivel az visszalépett a vitatott Keystone XL olajvezeték kiépítésétől).
5. **Az EU javaslat szerint adófizetőktől beszédett adómilliárdokat lehetne kifizetni a nagyvállalatoknak a jövőre vetített, elvárt profitok tekintetében is, amelyekhez a vállalatok – feltevésük szerint – hozzájuthattak volna** (mint például egy Líbia elleni perben történt, amely országnak 905 millió USA dollár büntetést kellett fizetnie egy vállalat részére, amely csak 5 millió USA dollárt ruházott be). Az országok számára elrendelhetnék, hogy fizessenek kártérítést a köz érdekében hozott új törvények és szabályozások miatt. Az EU által az állami szabályozás védelmében javasolt megszővegezések nem védnek meg a kormányokat ezektől a megnyomorító költségektől.
6. **Az EU javaslata megnöveli a költséges pereskedések kockázatát a közérdek védelmét támadó keresetek miatt, mivel a javaslat tarthatóan még több jogot garantál a beruházóknak, mint sok meglévő befektetési egyezmény,** amelyek eddig már többszáz „beruházó kontra állam” pert eredményeztek szerte a világon:
 - a) A beruházók „legitim várakozásainak” védelme örvén, az ún. „tiszteletes és méltányos elbánás” c. cikkely keretén belül az EU megkockáztatja, hogy kodifikáljon egy nagyon átfogó értelmezést, amely megteremtené a 'jogot' egy stabil szabályozási környezethez. Ezzel egy erős fegyvert adna a beruházók kezébe az állami szabályozók módosítása elleni harchoz még akkor is, ha új ismeretek és demokratikus választási lehetőségek fényében történik a végrehajtásuk.
 - b) Az EU által proponált veszélyes védőernyő-paragrafus egy állam minden, beruházást tekintetbe vevő írott szerződését felemelné a nemzetközi jog szintjére, megsokszorozva a költséges peres eljárások kockázatát. A cikkely nem része az EU és Kanada közötti CETA egyezménynek, feltehetőleg azért, mert Kanada elutasította, mivel túl kockázatos.

7. **Ha a TTIP magába foglalná a javasolt beruházói jogokat, akkor az EU tagállamok részére a felelősségi és pénzügyi kockázatok megsokszorozódnának és messze meghaladnák azokat, amelyeket az általuk aláírt bármely létező egyezmény támasztott velük szemben:** a TTIP hatálya alatt az USA beruházói közvetlenül perelhetnének 19 másik európai államot (szemben azzal a kilenccel, amelyek az USA-val kötött, jelenleg érvényes befektetési szerződésekben szerepelnek); a TTIP 99%-kal több USA-bázisú beruházást fedne le az EU-ban (azzal a mindössze 1%-kal szemben, amit a meglévő egyezmények lefednek); és több mint 47000 vállalat kapna új felhatalmazást perek indításához (ezek száma jelenleg kb. 4500). A TTIP alapján közel 900 USA-beli beruházó nyújthatna be keresetet az EU-tagállamai ellen (a jelenlegi egyezmények keretében benyújtott 9-cel szemben).
8. **Az EU javaslata alapján a transznacionális vállalatok még saját kormányaikat is beperelhetnék** külföldi leányvállalatokon keresztül bonyolítva beruházásaikat, vagy felkérve egy külföldi részvényt a kereset benyújtására. A TTIP vonatkozásában ez a veszély különösen reális, tekintettel a 3,5 ezer milliárd USA dollár értékű, USA által birtokolt értékpapírokra az EU-ban. Aligha létezik olyan „európai” vállalat, amelynek nincs olyan „USA-beli” beruházója, 'aki' rendelkezik a képességgel, hogy TTIP-keresetet nyújtson be az EU, vagy annak tagállamai ellen.
9. **Az EU beruházói jogokkal kapcsolatos javaslata holtbiztos módja a döntéshozók megfélemlítésének, potenciálisan ellehetetlenítve a kívánatos államirányítást.** Már van rá bizonyíték, hogy a proponált környezet- és egészségvédelmi intézkedések elmaradtak, megkésttek, vagy más módon hozzáidomultak a nagyvállalati kívánságokhoz – a költséges perek vagy az azokkal való fenyegetés miatt. Például Kanada és Új-Zéland megkésve vezette be a dohányzás-ellenes szabályozást a Big Tobacco kilátásba helyezett beruházói keresetei miatt.
10. **Az EU által a vitás kérdések rendezésére javasolt eljárás jogilag nem független, hanem tartalmaz egy beépített beruházó-párti részrehajlást.** Minthogy csak a beruházóknak áll jogában keresetet benyújtani, ösztönzi a döntőbírákat (akik új megnevezése az EU javaslatában: „bírák”), hogy a beruházók mellé álljanak, mivel ez több „üggyel”, tiszteletdíjjal és presztízzsel kecsegtet a jövőben. A korlátozó kiválasztási kritériumok, a türelmi időszakok és a döntőbírák részére felajánlott etikai kódex kibúvói szintén olyan aggályokat vetnek fel, hogy a választott bíróságok ugyanazokkal a privát jogászokkal lesznek „feltöltve”, akik mind a mai napig a befektetési döntőbíráskodási konjunktúrát mozgásban tartják, és akik saját üzletüket növesztik – biztatva a beruházókat a keresetek benyújtására, továbbá akik a befektetési törvényt olyan tág határok között értelmezik, hogy ezzel ösztönözhessek a minél nagyobb számú keresetet.
11. **Komoly kétségek merülnek fel a tekintetben, hogy vajon a beruházói jogokra vonatkozó javaslat kompatibilis-e az EU törvényeivel.** Ez az egyik oka annak, hogy egyre több a felmerülő aggály a bírák részéről. A Bizottság javaslata mellőzi az európai bíróságokat és alapjában véve diszkriminatív, illetve kivételesen különleges jogokkal ruházná fel a külföldi beruházókat. A javaslat alapján a beruházók ellenszegülhetnek a bírósági határozatoknak, a kormányok intézkedéseinek, a Parlamentek által hozott törvényeknek – akár lokális, akár európai szinten.
12. **Az EU befektetésvédelmi ágendája ahelyett, hogy végét vetné az ISDS-nek, azzal fenyeget, hogy örökre bezárja az EU tagállamokat az ISDS-be.** Gyakorlatilag lehetetlen lesz megszabadulniuk a beruházói előjogok okozta bilincsektől, ha egyszer elnyeli őket egy nagyobb léptékű kereskedelmi ügylet, amilyen a TTIP vagy CETA (tulajdonképpen csak az a megoldás maradna, hogy kilépnek az EU-ból). A Bizottság által javasolt többoldalú befektetési bíróság – lényegében egy Legfelső Világbíróság – kizárólag a nagyvállalatok részére lenne elérhető, és ez annak kockázatát veti fel, hogy állandósul egy már most is súlyosan igazságtalan rendszer, ahol az egyik oldal – tipikusan az óriásvállalatok, vagy a dúsgazdag egyének – kivételesen erős és peresíthető jogokat kapnak, míg a másik oldal – egy ország népe – csak felelősségeket.
- Az EU azon kísérlete, melynek célja, hogy masszívan kiterjessze és bebetonozza a befektetési döntőbíráskodás rendszerét, olyan időben jelenik meg, amikor a politika teljes spektrumából egyre több ember felemeli szavát a korporációkat védő jogi kényszerzubbony ellen, és egyre több kormány is megpróbál kihátrálni abból.

A jelen beszámoló végső konklúziója a cselekvésre való felszólítás: meg kell szabadulni minden létező megállapodástól, amely lehetővé teszi a vállalatoknak, hogy nemzetközi választott bíróságoknál bepereljék a kormányokat, ha a törvények és szabályozások kedvezőtlenül érintik pénzteremtési képességeiket; meg kell akadályozni a javasolt egyezményekben (amilyen a TTIP-hez és a CETA) szereplő járulékos vállalati előjogok érvényre jutását; és csírájukban meg kell fojtani a legfelső világbíróságra vonatkozó terveket, amelyek kizárólag a nagyvállalatokat és a gazdagokat szolgálnák.

